

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Визначено роль держави та особливості інноваційно-інвестиційної діяльності у формуванні конкурентоспроможності національної економіки.

In the article certainly a role of the state and feature of innovative investment activity is in forming of competitiveness of national economy.

Динамізм розвитку національної економіки при переході від відновлюваної до інтенсивної моделі економічного зростання знаходиться в безпосередньому зв'язку з новою якістю інвестиційного процесу. Ефективна державна інвестиційна стратегія в цьому сенсі виступає одним з найпотужніших чинників технічного оновлення та піднесення виробництва, соціально-структурного реформування економіки і суспільства трансформаційного типу, зростання добробуту населення [9, с. 332].

За умов посилення глобалізаційних процесів одним із факторів стабільного розвитку кожної держави виступають кількісні і якісні параметри функціонування її інвестиційної сфери, зокрема підтримання належного рівня накопичення, розподілу та освоєння капіталовкладень. Інвестиційні ресурси виступають дієвим інструментом підвищення рівня конкурентоспроможності економіки держави [10].

Опрацювання тематики формування конкурентоспроможної моделі національної економіки, пошук джерел економічного зростання, виявлення характеру зв'язків між інвестиційними потоками та раціоналізацією структури народного господарства постійно знаходиться під активною увагою таких науковців: О. Александрова, А. Андреева, Я. Базилюк, З. Борисенко, А. Гальчинського, В. Гейця, В. Дота та ін., проте практичне втілення науково обґрунтованого її варіанта лишається відкритим питанням.

Метою статті є визначення ролі держави у формуванні інноваційно-інвестиційного ресурсу як засобу конкурентоспроможності національної економіки.

Без підтримки з боку держави вітчизняного виробника при реалізації ним інноваційних проєктів переведення економіки на інноваційний шлях є нереальним. Саме держава повинна створювати умови для існування та постійного розширення інноваційної діяльності шляхом зменшення ставок оподаткування інноваційної продукції і прямої фінансової підтримки інноваційної діяльності та іншими шляхами.

Стратегічні напрями державної інвестиційної політики в руслі загальної мети підвищення конкурентоспроможності національної економіки повинні виходити з аналізу поточної ситуації та реальних перспектив її поліпшення в коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі. До найважливіших пріоритетів успішного розвитку сучасної України, безперечно, належить достатній рівень інвестиційного забезпечення реального сектора та його повноцінне наповнення [9, с. 333].

Згідно із Законом України "Про інноваційну діяльність", головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва й реалізації нових видів конкурентоздатної продукції.

Міжнародний досвід свідчить, що в економіці розвинених країн фінансові ресурси інноваційної діяльності формуються як з державних, так і з приватних джерел, за цих умов відбувається збільшення недержавної частки в загальних обсягах фінансування. Активна взаємодія держави і приватного бізнесу у фінансовій підтримці науково-технічного розвитку створює передумови стрімкого розвитку національної економіки [4, с. 214].

Враховуючи досвід цих країн, зроблено висновок про необхідність забезпечення на державному рівні реалізації політики підтримки інноваційного підприємництва, яка базуватиметься на системі пільг та інших заходів економічного стимулювання для інноваційних структур.

Україною обрано інноваційно-інвестиційну модель розбудови економіки, шлях до реалізації якої включає низкою етапів: від факторного до інвестиційного, а вже потім до інноваційної економіки (рис. 1) [12].

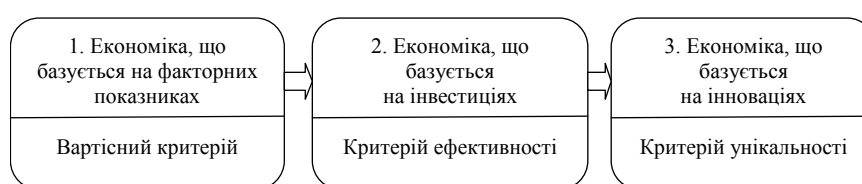

Рис. 1. Стадії конкурентного розвитку країни

На першому етапі економіка базується на доступних для країни факторах: дешева робоча сила, дешеві та доступні природні ресурси. Другий етап забезпечується за рахунок значних внутрішніх і зовнішніх інвестицій. Тому для переходу на другий етап необхідно створити інституційні передумови (законодавча база, гарантування прав власності, макроекономічна стабільність, ліберальна та гармонійна фінансова, монетарна та митна політики). Перехід до третього рівня можливий при стабільному функціонуванні інституційних утворень, побудові інфраструктури інноваційного розвитку та формуванні відповідної культури та рівня знань населення, що відповідали б вимогам інноваційного розвитку.

За оцінками міжнародних експертів, українська економіка знаходиться на етапі переходу від 1-ї до 2-ї стадії конкурентного розвитку економіки, що базується на інвестиціях [13]. Саме їх кількісні та якісні параметри обумовлюють характер відтворювальних процесів в економіці, впливають на напрям і характер структурних змін. Активізація інноваційної діяльності значною мірою визначається розвитком інвестиційних процесів, їх зорієнтованістю, і має ключове значення для зміцнення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва [9].

Вважається, що розвиток країни в ринковій економіці базується на 12 основних “опорах”: чотири повинні бути створені на першому етапі, шість на другому і дві на останньому (рис. 2) [13].

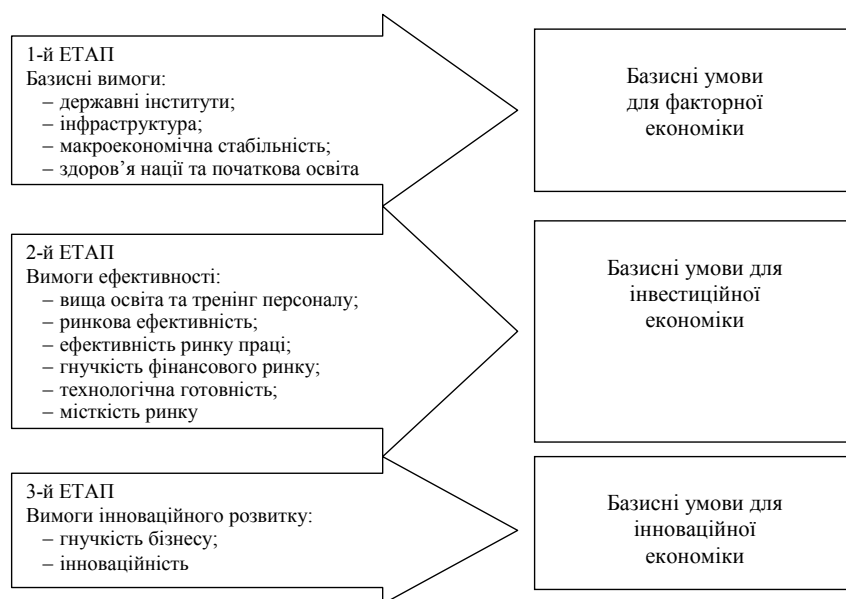

Рис. 2. 12 основ конкурентоспроможності національної економіки

Аналіз основних показників соціально-економічного розвитку економіки України з точки зору відповідності базисним умовам відповідного етапу її конкурентного розвитку засвідчує, що за сучасних умов не виконано всі базисні умови першого етапу, не говорячи вже про вимоги другого етапу розвитку. Однак Україна має значний потенціал для переходу до другого етапу – високий освітній рівень населення та ємність ринків.

Якщо використати непрямий метод вимірювання ВВП на душу населення (у випадку прямого методу в Україні в 2007 р. приблизно 3021 дол. США), що базується на паритеті купівельної спроможності, то з 9037 дол. США в розрахунок на душу населення ми відповідаємо перехідній від другої до третьої – стадії розвитку. Вважаємо, що досягнутий рівень розвитку було забезпечено за рахунок потенціалу створеного ще за часів планової економіки, який поступово втрачає свою продуктивність внаслідок фізичного та морального зносу. При цьому формування раціональної структури економіки, характерної для інвестиційної стадії розвитку, ще не реалізовано.

Протягом цього ж періоду спостерігалось відчутне погравлення інвестиційної діяльності, що сприяло збереженню позитивної тенденції до зростання валового нагромадження основного капіталу. Так, залучення інвестицій в Україну із різних джерел фінансування протягом 2005 – 2008 рр. склало 28 – 32 % від ВВП, при цьому обсяг інвестування у 2008 р. не перевищував 88 % рівня 1990 р. [3, с. 337]. Разом з тим, оцінюючи відтворювальну структуру інвестицій в основний капітал за основними напрямами та видами економічної діяльності, слід зауважити, що вона не сприяє покращанню їх відтворювальної функції та посиленню їх інноваційного характеру. Низька дієвість механізмів перерозподілу інвестиційних ресурсів між галузями і секторами економіки та мобілізації капітальних ресурсів, які впливають на якісне оновлення і розширення основних засобів виробництва, не забезпечують підвищення ефективності капітальних вкладень у вітчизняній економіці.

Неспроможність економіки країни зорієнтувати інвестиційні процеси на структурну перебудову національної економіки на новій технологічній основі навіть за високих темпів економічного зростання

означає втрату конкурентних позицій на світовому ринку в довгостроковій перспективі, посилення чутливості до зміни зовнішньої кон'юнктури та вищий рівень втрат за умов дії негативних чинників [9].

У країнах – світових лідерах технологічного прогресу – нині інтенсивно розвиваються галузі шостого технологічного укладу: біотехнології (зокрема клітинна біологія), аерокосмічна промисловість, нанотехнології, нові матеріали, оптоелектроніка, системи штучного інтелекту, мікроелектроніка, мікросистемна механіка, інформаційні супермагістралі, програмне забезпечення і засоби імітації, системи управління персоналом; галузі п'ятого технологічного укладу: фармацевтична, автомобільна, хімічна, інструментальна промисловість.

В Україні ж основна частка промислової продукції, а саме 95,2% (рис. 3), виробляється галузями третього та четвертого технологічних укладів.

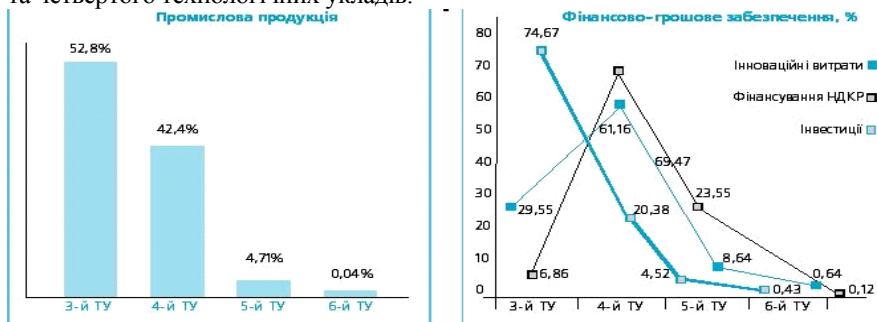

Рис. 3. Структура економіки України за технологічними укладами

Несприятливі умови для довгострокового інвестування привели до того, що більшу половину виробничих інвестицій концентрують сировинні та паливно-енергетичні галузі промисловості, а це істотно знижує ефективність виробничих інвестицій і економіки в цілому; наявна повільна динаміка відновлення технологічної структури промислового виробництва: в 2007 р. 83,0% інвестицій переробної промисловості надійшли в низько- та середньо-низькотехнологічні галузі; випереджальними темпами іде потік інвестицій в основний капітал секторів, які здійснюють перерозподіл сукупного продукту, над інвестиціями у виробництво, що посилює поглиблення структурних деформацій [7].

Стає очевидним, що задля розбудови сучасної інноваційної системи уряд, наука, освіта, промисловість фінансові та нефінансові корпорації мають об'єднатися у стратегічний союз нового типу. Системним ядром цього стратегічного союзу, ініціатором має стати держава з подальшим делегуванням цієї функції науці нового типу.

Дослідження розподілу обсягів фінансування наукових і науково-технічних робіт по Україні за останні роки засвідчує, що частка фінансування інноваційної діяльності за рахунок коштів державного бюджету країни впродовж 1998 – 2005 рр. становила в середньому близько 30%. Лише за останні три роки цей показник став повільно зростати. За даними Держкомстату України, у 2006 р. обсяг фінансування витрат на виконання наукових і науково-технічних робіт за рахунок державного бюджету збільшився до 37,7%, у 2007 р. – до 37,3%, у 2008 р. склав 40,5% їх загального обсягу. Разом з тим, питома вага обсягу виконаних науково-технічних робіт у структурі ВВП має стійку тенденцію до зниження: якщо у 1999 р. цей показник становив 1,38%, то у 2006 р. – 1,0, у 2007 р. – 0,6%. У 2008 р. обсяг фінансування зменшився до попереднього на 0,4% і склав 3589,2 млн грн.

Протягом 2001 – 2006 рр., за даними НБУ, сума наданих кредитів відносно обсягів ВВП в Україні зростає на 37,2%, з яких частка довгострокових кредитів у загальному обсязі банківських кредитів збільшилась на 42,7%, а кредити в інвестиційну діяльність зросли лише на 14,7%. Якщо на початок 2003 р. балансовий капітал вітчизняних банків становив всього 10,0 млрд грн, то на початок 2007 р. – 43,4 млрд грн. У структурі фінансування інноваційної діяльності українських підприємств лише 18% припадає на кредити комерційних банків, тоді як у США та інших розвинених країнах їх частка ще наприкінці минулого століття сягала позначки 60% зовнішнього фінансування фірм.

В умовах недостатнього бюджетного фінансування науково-технічної сфери зростає необхідність реалізації позабюджетного стимулювання науково-технічного прогресу. Так, ефективною схемою фінансування інноваційної діяльності могла б стати мережа спеціалізованих державних небанківських фінансово-кредитних установ у різних галузях економіки й окремих регіонах для кредитування інноваційних проектів [5].

Важливим фактором впливу на інноваційні процеси є політика оподаткування прибутків, яку проводить держава. У багатьох країнах світу підприємства отримують додаткові пільги щодо оподаткування прибутку, який використовується на технічне оновлення. Для стимулювання інноваційної діяльності в Україні це також важливо: багато фінансових структур – банків, інвестиційних фондів – вкладали б кошти в інноваційний розвиток держави за умов їх вилучення із системи оподаткування. Проблему оподаткування частини прибутку підприємства, що інвестується в інноваційну діяльність, можна розглядати як самостійну. Цей прибуток необхідно вивести із системи оподаткування, оскільки він витрачається на інноваційний

розвиток фірми і тим самим сприяє збагаченню держави. Однак звільняти від оподаткування можна тільки ту частину інвестованого в інновації прибутку, що перевищує розмір нарахованої амортизації на останню звітну дату. Держава повинна контролювати, як використовуються на підприємстві амортизаційні кошти: необхідно дотримання вимоги повного використання нарахованої амортизації згідно з цільовим призначенням, оскільки за існуючих умов підприємства використовують амортизаційні кошти для поповнення обігових [8].

Інноваційна стратегія структурної перебудови економіки повинна визначати пріоритет інновації як системного процесу у визначенні напрямів розвитку нових секторів економіки та виведення з обороту застарілих традиційних економічних структур третього та другого технологічних укладів на засадах еволюційної економіки, що передбачає найвищу повагу до гуманітарних цінностей, ставить особистість в епіцентрі інноваційних процесів.

Наразі інтерес до інноваційної діяльності з боку держави дещо зріс, активно розробляється концепція інноваційного розвитку економіки України, прийнято цілу низку законодавчих і нормативних актів, які покликані стимулювати інноваційну зацікавленість підприємців. Але всього цього виявляється все ще недостатньо для того, щоб позитивні зміни в інноваційній сфері набули системного і прогресуючого характеру, охопили всі основні галузі вітчизняної економіки.

Сучасна інноваційно-інвестиційна політика держави повинна бути спрямована на поступове формування дієздатного інноваційно-інвестиційного комплексу, розширення його меж на все більшу кількість галузей господарства України. У сучасних умовах відповідність національної економіки критеріям світової господарської системи означає в першу чергу інноваційність на основі достатнього інвестиційного забезпечення, а не лише високий рівень доходів і життя населення, стабільні темпи економічного зростання. Тому в подальшому питання, пов'язані з інструментарієм, методикою і принципами державного регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності потребують більш глибокого аналізу.

Література:

1. *Андреева Л.* Взгляд на системную конкурентоспособность как доминанту устойчивого экономического развития / Л. Андреева, Е. Миргородская // *Экономист*. – 2004. – № 1. – С. 84–86.
2. *Базиліук Я. Б.* Конкурентоспроможність національної економіки / Я. Б. Базиліук. – К., 2002.
3. Конкурентоспроможність національної економіки / за ред. д-ра екон. наук Б. С. Кваснюка. – К. : Фенікс, 2005. – 582 с.
4. *Лазутін Г. І.* Фінансове забезпечення інноваційної діяльності як фактор структурних змін економіки України / Г. І. Лазутін // *Вісник технологічного університету Поділля*. – 2002. – № 5. – Ч. II. Т. 2. Економічні науки. – С. 213–216.
5. Науково-освітній потенціал нації: погляд у ХХ століття // авт. кол. : В. Литвин (кер.), В. Андрущенко, А. Гурій та ін. – К. : Навчальна книга, 2004. – С. 453–458.
6. *Онишко С. В.* Фінансове забезпечення інноваційного розвитку : [монографія] / С. В. Онишко. – Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2004. – 434 с.
7. *Покотило Т. В.* Інвестиційно-інноваційні процеси у регіонах України (на прикладі Сумської області) / Т. В. Покотило // Макроекономічне регулювання інвестиційних процесів та впровадження стратегії інноваційно-інноваційного розвитку в Україні : матер. міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 23-24 жовтня 2008 р. : у 3-х ч. / РВПС України НАН України. – К. : РВПС України НАН України, 2008. – Ч. 3. – С. 230–231.
8. *Сільченко І. А.* Інноваційна діяльність: державне регулювання та механізм вдосконалення / І. А. Сільченко // *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. – 2009. – № 2 (6). – С. 35–40.
9. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України : у 3 т. / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця, акад. НАН України В. П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б. С. Кваснюка. – К. : Фенікс, 2007. – 556 с.
10. *Сундук А. М.* Інвестиційний потенціал України як фактор підвищення рівня конкурентоспроможності її економіки / А. М. Сундук // Макроекономічне регулювання інвестиційних процесів та впровадження стратегії інноваційно-інноваційного розвитку в Україні : матер. міжнар. наук.-практ. конф. м. Київ, 23-24 жовтня 2008 р. : у 3-х ч. / РВПС України НАН України. – К. : РВПС України НАН України, 2008. – Ч. 1. – С. 127–128.
11. *Тарасевич В. Н.* Очерки теории переходной экономики / В. Н. Тарасевич. – К. : Наукова думка, 2001. – 123 с.
12. *Porter.* The Competitive Advantage of Nations. – New York : The Free P, 1990.
13. *The Global Competitiveness Report 2007–2008.*

Надійшла до редколегії 26.12.2009 р.